

21.11.40

1/11/40

10/11/40

29.1.99
UN-35

12 MAR 2011

ՀԱՅԿ Տ. Ս. ՏԵԿՆԱԴՐԱՆ

Դ Ե Պ Ի Ժ Պ Ի Տ

91-99
5-35

Թ Ի Յ Լ Ի Ս

Ժ. Տ. Գ. Խ. Պոլիգր. Բաժ. 4-րդ տպարան, Պուշկ. փ. 3

1 9 2 4

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ի Թ Յ Ո Ի Ն

3hphw

1. Յալ մը վոր անրու ժեղի յե.	5
2. Խարված սիրահար	7
3. Ամենաաժան և ամենթանդ ասպրանք—բանաստեղծութ.	10
4. «Կոկոզ»—ախտը	15
5. Գլուխս իմս ե՞	18
6. Սարսափելի, զարհուրելի, ամենակուլ բերաններ	21
7. Չախավեր ամարոզներ	24
8. Ուսումնատենչ վորբը	27
9. Եհնահատալ	30
10. Եյի, յեմ	33
11. «Վարժապետին» հավելվածը	34
12. Հոր մը խրատները	35
13. Ուսանելի	38
14. Անհճքներու ևս սարսափելին	39

ገ ፔ ጣ ኮ ደ ጣ ኮ ል

30585

þ ʀ ʒ l ʀ U

Ժ. Տ. Գ. Խ. Պոլիկոբ. Բաժ. 4-րդ տպարան, Պուշկ. փ. 3

1924

ՀԱՌԱԶԱԲԱՆ

ԱՄԵՆԱՌԻՂԱՆՈՍ ՄԱՐԿՈՒ

Հ Ո Ր Ս

ԱՎԵՏԻՍ ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆ ՏԵՎԿԱՆՑԻ

ՆԱԽԱԳԻՏԱՆԻ ՀԻՄՆԱՆԵՐԻ

Ներկա աշխատությունս՝ յերբեք հավանություն չեմ ունեցեր, հաջող գրոհով մը Պառնասի գագաթը գրավելով, անկե վար թոթափել, Մոլիեո, Սերվանգես, Մարկ Տվեն ու Պարոնյաններ: Ամենակին:

Գրեթե չեմ սխալվիր՝ յեթե ըսեմ, վոր անմիջական նպատակս՝ մանկամոտերու անմահ թերությունները ձաղկելէ ասկի, յեղեր և բանել ընթերցողներու տրամադրության ուժիքին և բաշել զայն գեղի կենսունակ զվարթությունը: Արդյոք, ժամանակը հասած չեք գտներ, բիշ ալ... ծիծաղի վարժությունս գրադիելու:

Ինչպես կը տեսնեք՝ նյութերես վոմանք այնքան լուրջ են, վոր՝ կատակ չեն վերցներ: Վոմանք ալ դուռ դադարաբախտական բնույթ կրելով՝ վնշ մեկ գնով չեն ուղեր համաձայնվել յերգիծանքի հետ: Այնու ամենայնիվ յես վործող սատանա-գեն հրապուրված՝ յերգիծանքի նեղ գոներեն ներս սկզկեցա, և այնքան... խորացա հոն, վոր հանդգնեցա սեղմել նույնիսկ տխուր նյութեր, անոնցմե կաթիլ մը զվարթություն քամելու համար: Թե վորքան հաջողեր եմ, յես այդ չեմ գիտեր, բայց այնքանը լսով գիտեմ, վոր մեր աչքերը լալեն կուրցան. և բա-յեթից՝ մանրացույց մը մարդկային արյան մեջ, կենարար կարմիր գնդակների ավելի՝ մաղձի սպաննիչ գնդակներ պիտի գտներ: Առանց կյանքի աղը կազմող զվարթություն և ծիծաղի՝ կենաց հաղը այնքան անլի, չոր ու ժանդոտ պիտի դառնար, վոր անտիժի մկներն անդամ չպիտի բարեհաճէին զայն կրծել...

Նյութերես վոմանք քսան... տարեկան ըլլալով՝ յերբ կը հայկն իրենց վոտներու տակը ձգվող ահեղ անդունդին՝ կարծես թե քիչ մը կը շփոթվին. այն մարդերու նման, վորոնք չեն գիտեր, թե վո՞րն է բարին. հին կոշիկներով նոր ուղիներու վրա ման գալ, թե... նոր կոշիկներով հին ուղիներու վրա: Իսկ մենք՝ աշխարհիս հսկա անարդարութեան առաջ քիչ կանգնել, և անոր սքանչելի պատկերը գիտելն վերջ, անշուշտ լավ կընենք, յեթե նոր կոշիկներով՝ նոր ուղիներու վրայեն վոթորկներ ուղղակի գեպի ժպիտն ու յերջանկութիւնը:

Արեւելի ընթերցող, հաւատան, վոր զրօնաքիս մեջ ընամ... թերութիւն չկա: Իսկ յեթե ազոր նման բան մը զարնէ ձեր աչքերուն՝ խկույն... գոցեցէր զանոնք և մի մոտեար, վոր զըրվածքիս հեղինակը վոչ ուսուցիչ մըն է, վոչ ալ խմբագիր, այլ պարզ արհեստավոր մը, վոր տարին տասնյերեք ամիս՝ իր արհեստին զատ՝ կըզբաղվի նաև զարմանալի զբաղումով մը—հիվանդութեամբ, բայց և այնպէս՝ անտանելի ցավերու մեջ իսկ չմոտեար խնդալու և խնդացներու վորձեր ընել:

Հայկ Տ. Ս. Տեղիանց

Թիֆլիս, 15 փետ. 1924.

ՅԱՎ ՄԷ ՎՈՐ ԱՆԲՈՒԺԵԼԻ ՅԷ

I

— Ուտելացով... ի՞նչ սքանչելի ախտ:

— «Անոթի՛ր յեմ» ի՞նչ պերճախոս նախադասութիւն:

— Բայց և վորքան կը փափագեյի այդ պերճախոս նախադասութիւնը պճնապարզված տեսել, ճարտասանական բոլոր ձեերով:

— Իրավ... գուր թաշեցեք, ուրեմն, ձեր բառասուն կանգուննոց աղիքները սրբազան վորովայնեն. չորցուցեք զայն աւրետն գիմաց, սնդալուցեք բնարի մը վրա, և սկսեցեք նվագել... Դրեք, ձեր մատները առաջին լարի վրա և ահա, նա յուր ամբողջ ուժով պիտի ձշտ, «կերտ... կուտեմ, և՛ պիտի... ուտեմ»: Շարժեցեք յերկրորդը. «անոթի՛ր եյի... անոթի՛ր յեմ... և անոթի՛ր յեն» պիտի հեկեկա, անանկ ցնցող պերճախոսութեամբ մը, վոր ճարտասանութեան վրա հարձակվելուն պես, զայն կոնակի վրա պիտի պռոկեցնէ, ատամները... փշրած: Յեւ այդ պերճախոսութեան վերջ չպիտի գա, մինչև վոր արեւը չխավարի, և աստղերը չբարեհաճեն վար թոթափել յերկնքին, վոյ ապուհներուն, և անոթի ստամոքսներուն: Ի՞նչ... գեռ բավարարված չեք, ուրեմն շոտ բերեք կարգալ ճարտասանութիւնը:

II

ՀԱՐՅԱՊԵՐԴՈՒՄ ՄԷ ԴՐՎԱԾ ԺՈՂՈՎՆԵՐԵՆ ԱՄԵՆԷ
ՎԵՀԱԳՈՒՆԻՆ ԱՌԱՋ

Ճիշտ է, վոր նոր ծնող յերախային շրթունքներն անգամ, մոր ստինքները կորոնեն... ուտելու համար:

Ճիշտ է, վոր տղեղորեն մեր գեմքը ձեզքոյ բերանը ա-

մենորհնայ դուռ մը չէ, և անկե ներս խուժող բարեքները, չեն կրնար դարձելի վորովայն մը յերջանկացնել:

Ճիշտ է, վոր այդ խոտոչին մեջ, ուղղմական կարգով շարված, արծաթափայլ ատամները, հետին միտք մը կը հետադրնդեն:

Ճիշտ է, վոր մեր ծնոտներու յուրաքանչյուր շարժումն զազան մը կը ծնի, և մեր յերջանկութիւնը կը հոշտակ:

Յեթե ճիշտ է, նամաշխարհային մատառքորները զատ ուրիշ ինչ ազդու միջոցներ ձեռք յեն անված, այդ... թյուրիմացութիւններու առաջն աննելու համար:

Իրավ է, վոր մարդիկ զիրար կը զոգզեն, շատ չնչին բանի մը, այսինքն... Իրարու բերնեն սրտատու մը հաց խելու համար:

Իրավ է, վոր մարդիկ կրպրեն միայն... ուտելու համար՝ յեթե չեք վշտանար. իսկ յեթե կը սրգոզիք, կուտեն միայն սպրկու համար:

Միթե հնարավոր չե ազրել առանց... ուտելու:

Յեթե այն, հապա ինչ կը շինեն մեր հանձարեղ քիմիագետներն ու բանջարեղ բժիշկները: Միթե անոնք կոնակ կըրնակի սաղով, չպիտի հաջողեյին այնպիսի քիմիական բաղադրութիւն մը հնարել, վորոնք կլկելով, մարդիկ հնարավորութիւն ձեռք բերելին, գոնե շարաթ անդամ մը ուտել:

Միթե անոնք-խեղդող գազերու հարգո ճեղքանկներն անգամ, ամոթ չեն համարեր, իրենց... ապիկարութիւնը խոտոտվանելով, ցավ ի սիրտ հայտարարել թե «այդ ցավը անբուժելի չե»:

Ստույգ և վոր յերբ ատոված փորը սակզծեց. զայն աշխարհիս բնոյհանուր հրամանատար կարգեց. և այժմ ամեն տիպի արշավանքներ, նա կը զեկավարեն...

Ստույգ է, վոր մեր վորովայնն բոնավոր մը կը ծնի. վորուն շահ-կապիտալ անուն կուտան: Դա՛նն ու կապիտալն ալ իրենց կարգին, կը ծնեն մրցում կամ... հակամարտութիւն:

Հակամարտութիւնը՝ պատերազմ. իսկ պատերազմը... աշխարհիս յոթն հրաշալիքները, վորոնք արուեստ, ավեր, կոտորած և թշվառութիւն կը սփռեն ամենուրեք: Թշվառութիւնն ալ իր կարգին, անհամար լեզուներ մը սոված ստամոքսներու:

Յեթե ստույգ է, ինչ կտրուկ միջոցներ ձեռք յեն անվեր, զազանը սանձահարկու, և չարիքը արմատահան բնելու համար:

III

Տասնյակ դարեր՝ դժբախտ գլուխներ սահեցնելով, կանցնեն սոված ստամոքսներու վրայով. և այս հարցապնդումը չբազրեր... հարցապնդելի:

Բայց անա... ձայն բարբառո յանապատի. պատրաստ արարեր զճանապարհս աշտոն և ուղիղ արարեր զշավիղս կում-մ'ունայի:

Խ Ա Բ Վ Ա Ծ Ս Ի Բ Ա Հ Ա Բ

Ախ... փախ... ավանդ... յեզո՛ւ... բարե՛, ձայնարկութիւններով՝ բժշկի սենյակը բնկով. փարավոնի յերկրորդ յերազին մեջ տեսած հասկերն ավելի աղաղուն, առափայլան լուսնյա կեն՝ ավելի գունատ, Արդիդան ջրհորներն ավելի... փոս բնկած աչերով յերիտասարդ մը. Սահարա անապատեն ավելի չոր՝ հազի մը բնկերակցութեամբ:

— «Վո՛ն, կը զոգզոյնմ, զժգոյն յեմ, զժգոյն. փրփրի ներսըս զժոխրի հանգոյն»... զթառատ, բժիշկ, կը ծակեն, սիրտս կը ծակեն...

— Հանդարտվեցիք, Դուրյանախոս պարոն. և պատմեցիք, սկզբն:

— Ախ... սո՛ւտ, փո՛ւճ, լի՛րբ և խորերս՝ աշխարհ: Դեռ հազնիվ ազվամազը, յոր փանդալոր գլուխը գուրս եր բարձրացուցեր, պարկեշտատուն շրթներուս վրայն, յերբ կույր բախտը՝ ինձ նետեց չքնադագեղ կույսի մը առաջ: Յե՛ս՝ ամբողջ ուժովս, այդ սիրուն աղջկան զարնվեցաւ. բայց բնավ ցավ չըզգացի:

— Ծիշոտ եւ, այդ կերպ հաճելի բաղխումներու ցավը, ընդհանրապէս... յետքեն կը բռնեն:

— Նա առանց բանալիներու՝ սրտիս դռները լայնորեն բանալով՝ ներս վազեց, վտանամաններն իսկ չըհանած: Իսկ յետ անոր կուրծքը գրավեցի, առանց... թնդանութեամբ լայն: Ո՛հ, յետ-տխմարս, պատրաստեցի անոր մեկ ակնարկին վրա՝ ինքզինքս Մասիսի գագաթին, զժողովին անդունդը նետելու: Նեյիս հորեղբոր արագադէն անգամ... պատկառանք կազդեր ինձի: Ինձ կը թվեր, թե մեր սերը հավիտենական եւ, եւ յերջանկութեանը անսահման: Բայց, ախ... վախ... ամառ կըսէ... բարեհալ (ը. սերիան) նա դավաճանեց ինձ, պարոն. բժիշկ, դա... վա... ճա... նեց...

Բժիշկ. — սիրելիս, նոր բան մը կընամ... պատմել:

— Միթե կարելի չէր յերեակալել վոր... «բայց վա՛հ, ինչ կըսեմ, շանթահար» զիս»...

Ինչպէս կը տեսնեք՝ թաղված եմ, մեռած... չեմ. վա՛հ, կուրծքս կը սկզմի, սիրտս կըճակնէ, ի սեր ատածո դարմանմբ:

— Սիրելիս, քանի վոր ամենաճարպիկ վերահասներն անգամ չեն կընար սիրտ մը տեղահան ընել, քեզ կը մնա, կամ զայն փոխանակել զիպլոմատի մը սրտին հետ, եւ կամ մի անգամ ընդմիշտ, թքել ու մոռնալ: Իսկ յեթե այդ քեզ չըհաջողվեր, հարկավոր չափով քաջութեան չունենալուդ համար, կարող յետ ամեն տաղանթ, հակափորդ սաս ջուրի մեջ զարնել:

Բայց միթե դուն լալով... չըսպառնացիր, ինքզինքդ կախել անոր կարապի պարանոցեն: Դաշույնի մը, կամ ատրճառակի մը ծայր՝ ցույց չափիր իրեն:

— Ո՛հ, նա... ծաղրեց իմ վիշտը, եւ զիս անվանեց խելաղար:

— Փուճ աղջիկ մը ուրեմն: Բայց քաջալերվեցեք, վորովհետեւ չկա չարիք մը առանց... բարիքի: Շնորհակալ յեղեք, վոր փորձանքը՝ ժամանակին հեռացել եւ ձեզմէ: Միթե պատվավոր տանջանքը, անպատիվ կյանքի մը նախամեծար չեյիր համա-

րեր: Ինքզինքնիդ տիրապետեցեք, աշխատեցեք ոգտագործել, ձեր ներկա հոգեկան գրութեանը: Մղկաացող վշտերեդ՝ յեթե Հայեն մը չծնի, Դուրյան մը կը բուսնի անշուշտ: Բռնիր, սա աշխատք սրտերու մխիթարանք, բանաստեղծութեան պոչեն, եւ Պատնասի գագաթը բարձրացիր: Ի՛նչ եւ քու կարծիքը, յեթե կնոջ դավաճանութեանը չըլլար՝ մենք ղողանջող Խառակյան մը կունենայինք...:

Յետ գիտեմ շատերը, վորոնք կը սիրահարվեն, վորովհետեւ յերիտասարդ սիրտ մը չկընար անդործ... Նստել: Հաճախ աշխարհի պայմաններու մեջ, յերբ իրենց շաղկապի ձեղքն անգամ չեն կընար գոցել, եւ ահա դրաման... կսկսի, վորը ավելի հետաքրքիր կը դառնա, յերբ դրական եւ ժխտական բնավորութեանները կը բռնեն իրարու կողորդեն: Դրամային հերոսները կը կարծեն, թե սերը ամեն ինչի կը բավէ. խեղճերը կը մոռնան, վոր յեթե աշխարհիս մեջ կա ապուշ մը, վոր թվաբանութեան վրա բնավ զաղափար չունի, այդ սիրտդ սիրան ե:

Վորով խորհուրդ կուտայի ձեզ զիմե՛կ ամենակտրուկ եւ հիմնական միջոցին, այն եւ, մոռնալ եւ արհամարհել. եւ ապա կայծակի արագութեամբ ամուսնանալ ուրիշ աղջկա մը վրա, առանց... սիրահարվելու:

Չիմանող շատագունելով եւ հագալով.

— Մոռնանալ... «եթ ի տեսել սիրած յարը մոռնալ»...

Ա՛խ, պատակ չըթնես լույ միայն... բայց մղկաացող սիրտ... աշխատք վոր... բարի յեղեք, նախ թմրեցնող դեղ մը տալ ինձի, եւ ապա աշխարհի կախարդական ուժ ունեցող դեղգիր մը գրել, վոր մեռնելիս քանի մը բոցե առաջ՝ գար նա զգլման ի սիրտ, եւ յուր արշույնածոր մտաներով՝ կարող աչերս փակել: Յետ դեռ կուղեյի վերջին խոսք մըն ալ ըսել իրեն, թե... «դեռ սիրում եւ ներում եմ քեզ» (Կատարած բժիշկը յուրովի). — Ով քանդելի յեղ, եւ ո՛ր անտանելի... վեհանձնութեան. յեթե Դար-վինը ուր վտանգավոր հիվանդութեան ծագումն ալ փնտռելու

յեխներ՝ անոր սաղմներն ալ կապիկներու մարմնույն մեջ չպիտի գտնենք արդյոք: Ապա հիվանդին գառնալով:

— Շատ դուրբին ե. այդ գեղգիրը գուր ինքներդ ալ կարող եք գրել, նույն իսկ ձեր դոգդոջուն մատներով: Թե «սիրելի, կամ գեռ պաշտելի, անպի՛ն, աննման Արուսյակա: Աստղս մոտ ե... խափարելու, յես ձեզ չեմ մոռցած ե մոռնալու ալ միտք չունիմ, ալ շատ վեր ե իմ կարողութենէն: Նույն իսկ մյուս աշխարհէն՝ աստղերով պիտի խոսիմ ձեզ հետ: Յես հատկապէս ձեզ համար, այն յերջանիկ օրերուն, զորս հուսով եմ չեք մոռցած. շատ շքեղ ե թանկագին աղամանդյա մատանի մը տօի, շողջողուն ձեր կախարդ աչերու նման: Հետո տանել կամ ուրիշի մը տալ չուզելով՝ շատ կը փափագեյի ձեզ մօտ թողուլ, իրբե հիշատակ: Հուսով եմ, փոր ձեր պատճառով ե ձեր սիրով կը մեռնեմ. վերջին անգամ տալով ձեր պաշտելի... տնուներ»: Յօթն տող ալ կախման կետեր շարեցեք, հետո գրեք ձեր ստորագրութիւնը: Միայն մի մոռնար կաթիլ մը արցունքով ալ կնքել զայն, պայմանով, փոր արցունքը գրութեան վրա իյնա ե ճապղկցնե զայն: Այդ անհրաժեշտ ե, փորովհետե յես տեսա սիրահար մը, փորուն աչքերը ամուլ բլլալուն համար, կաթիլ մը ...աղաջուր կաթեցուց ե հաջողեցով համեկ յուր նպատակին:

Յեւ այն ժամանակ՝ նա, ձեր անցյալի հրեշտակը, կամ ներկայի ստատման, վագելով կուգա, ե ձեզ կրճամբուրե իսկ. ե այն ատեն, կարող ե պատահել, փոր դուն փնջ միայն չմեռնես, այլ նույնիսկ հազգ ալ... փափկի:

ԱՄԵՆԱԺԱՆ ՅԵՎ ԱՄԵՆԱԹԱՆԳ ԱՊՐԱՆԲ-ԲԱՆԱՍ-ՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Յերկնային այն հուրը՝ փոր աչերուդ մեջ կը վառի. կուտական այն շփարանքը՝ փոր բռներ ե քու անբիծ հոգին. շարժումներուդ այդ գեղեցիկ աննորմալութիւնը՝ կը ցուցնեն փոր...

վսեմագուն վճիռ մը արձակեր եք արդեն.— փորուք եք քանաւանդ մը գառնալ:

Ո՛վ սքանչելի փառամոլութիւն:

Բայց դեռ լողալ չըզիտցող մարդու մը շփոթութեամբ բռնված՝ կանգներ եք անձանթ գետի մը ափ, ե չեք համարձակվեր մեջը նետվել:

Ո՛ն անդր, քաջալերվեցեք, ծանծաղ ե այդ գետը, իսկ յեթե խորութիւնները սարտափ կազդեն ձեզի՝ կարող եք փքված տիկեր կապել ձեր թեկերուն տակ:

Յեթե կը կարծեք թե՛ բանաստեղծ մը գառնալ գծվար բան ե՛ կը սխալիք: Չեք տեսներ, ինչպէս ամեն քայլափոխին բանաստեղծ քիթ մը կը տնկվի ձեր առաջ: Մանավանդ այժմ յերբ փոշ փոր կարեւորութիւն կուտա հանգերու յերաժշտակաւնութեան: Յերբ անպատիւ առաջին տողը կարելի ե գրել վեցն վտանյա, յերկրորդ տասն ե վեց, յերրորդ յերեք, իսկ չորրորդ... կես: Յերբ սկանալներն անգամ նոր ուղղութիւններու փառավոր հիմքեր կը նետեն: Այն, այժմ բանաստեղծութիւնը բոլորովին աղատ ե, նա թոթափեր ե բռնութեան բոլոր շղթաները:

Բայց դուր ձեր ստեղծագործական վարկյաններուն՝ ջանացեք նույնահանգ բառերու հսկա բառարան մը ունենալ ի ձեռին. Ո՛ն հառաջ, մոտ ե փրկութիւն... Հայոց: Կը մնա միայն մօտայի մը ընկերակցութիւնը վաշելիլու ե... ներշնչվելու խնդիրը: Անոր ալ կարճ ճամբան կը ցուցնեմ քեզի:

Բանաստեղծներեն վոմանք ներշնչվելու համար՝ անասուր կերթան, ե լուսնի յեղնելուն կը սպասեն: Վոմանք ալ գեղյուտի զգվանքներուն կը կարոտին: Շատերն ալ ծովափը կիջնեն, փորագելի վերջալույսը իր վտակի մատներով՝ թրթռացնե անոնց զգացումներու փափուկ թելերը:

Իսկ յես՝ խորհուրդ կուտամ քեզ, փնջ թե աստղերու դուր ափ ատեն՝ այլ սիրուն աղջիկ մը գտնել, ե հարցախան համառ նալվածքով մը՝ անոր գրավիչ պատկերը դիտել հիւսարանչ:

և անմիջապես սրտերու փոխանակութիւն մը կատարել անոր հետ: Կամ հրապարակել իջնելով, մեծ վիշտ մը... գնել: Յեկ կամ շիշ մը ընտիր կոնյակ պարպել: Կամ առաջնորդ «դեռ ձեզը ջրին հառած» վեր ելնել, լվացվիլ, սանառվիլ խնամով, խորհրդավոր և վսեմ տոն մը տալ բոլոր շարժումներուն, և ապա գրասեղանի առջև անցնել: Ձեռները ծնոտին գնելով՝ մտածել շատ խոր. չմոռանալով մերթ ընդ մերթ՝ երազուն նայվածք մը նետել զեպի յերկինք, և հառաչել. ու սրտատրով սպասել մուսայի գալուտյան: Ուշացման պարագային՝ կարելի չի շփել ծոծրակն ու ձակատը. քանի մը անգամ ալ «պահապան ամենայնի» կրկնել մտքին՝ մինչև յերկունքը... հասնի:

Իսկ հետագայ քայլափոխի մը ձայնը առնելուն պես՝ վեր թռչել վոգելութեամբ, ձեռները ուրախ-ուրախ իրարու շփել կրկին նստել, և յերեսի լայնք ու յերկայնքը հափելով՝ շարժել զրիչը. վորը մուսային հրամանով՝ պարտավոր և, անընդհատ բառեր ու նախադասութիւններ տեղափոխել, մեկ գրել, քսան ջնջել՝ մինչև վոր բան մը դուրս գա:

Յեկ վորովհետեւ լավ գրելու համար՝ գրողները պարտավոր են վերադառնալ, կարծիք այս աշխարհին՝ դուն ալ մի՛ մոռանար, վտանգը հատակէն վեր վերցնելով՝ կոթնցնել աթոռի յերկրորդ հարկին:

Թեեւ լեռան, կամ ծառի մը կատարը բարձրանալով գրելը ավելի լավ և, բայց վաճ թե, մարդս ինքնամոռացութեան բուսկներուն՝ վար գլորվի և ջախջախ իր քիթը: Այնպէս վոր, ավելի անսխալ և գրել տափառութիւններու վրա:

Հաջող կտորներ արտադրելու պայմաններն մեկն ալ՝ բոլորովին առանձին ըլլալն և. ինչպէս նաեւ շրջապատին ալ բուսկներն վեհութիւնը ըմբռնելով՝ բացարձակ լուսնիւն մը պահպանելը: Վորովհետեւ արագադի մը կուկուրիւն, իշու մը զոռ, նույնիսկ ձանձի մը բզոցը՝ կարող են մուսաղ անվերադարձ փախուստի մը մատնել. և պարզ և, թե հետեանքը վորքան վտրտի կրկա...

Վոգրերգութեան մը պիտի գրես՝ լսիր մահամերձ մուկի մը վերջին հառաչանքը: Հրեհ՝ պիտի նկարագրես՝ թախի Հոռով և կանգնիր այն բլուրին վրա, ուր երբեմն ներքեւ կանգնեցած: Ազատութեան պիտի փառարանես, հրամայիր յերես-կայութեանը բանտերը շրջապալելու իջնել... ողբափոխութեան համար: Արեւուն փառքը պիտի նվագես՝ հանրահորերը իջիլ, իսկ յեթե «գովարինս ինդրեցի»՝ կամավ... կուրացիր: Իսկ յեթե անպայման կուզես գիտնալ, թե մարդիկ մեռնելէ առաջ ի՞նչ կը խորհնէ՝ ինքզինքը ծով նետելու փորձ մը ըրն:

Քննադատներէ մի վախնար. անոնք կամ ապիկար կըլլան, կամ՝ կաշառված, և կամ զեպի քեզ վատ տրամադրված: Սկզբը՝ նական գովարութիւններն մի հուսահատիր յերբեր, վորովհետեւ բանաստեղծութեան մեջ սկսելը... ավարտել կը նշանակէ: Բաժական և վոր գտնես ճերմակը՝ վերմակն իսկույն վրան կիցնա: Արեւը խոմ քարելը իր յետեւն կը քաշէ միշտ: Իսկ սով կընա բաժնել վիշտը... միշտնա: Ամուր բոնիր սա հիշեր և գիշեր բառերու ոճիքն՝ և ահա գրականը Տերյաններ պիտի հանես: Իսկ յեթե պատահամք իրարու քով հավաքված բառերն հանկարծ տանկի նախադասութիւն մը դուրս գա, ալ գրիչդ վար նետեր, վեր կաց, ծափ տուր և ողիդ ժամ մը... պարէ: Այլեւս հալալ և ե՛ կերածդ, ե՛ խմածդ, և այն բանաստեղծ խենթացնող անուշը, վոր պատվանշանի մը պես՝ ձակտիդ կեդրոնը պիտի զարնես:

Իսկ յեթե բախտի բերմունքով տողի մը վերջը իցա աղջիկ, իսկ յերկրորդին ախ... չիք, ո՛ր, այն ատեն դուն շատ իրաւունք պիտի ունենաս աղչելու հանձարիդ մեծութեան վրա. և առավոտյան ողորոնները չպիտի ուշանան՝ անուշ սահեցնել աշխարհիս չորս անկյուններու վրա:

Քանի մը այսպէս հաջող գրվածքներ, և ահա թումանյանները Կուր գետը պիտի թափվին. վարուժանները հուսահատ պիտի սկսնային աղափնին... թոցնել: Իտահակյանները իրենց վիզը յերկարել գանակի մը տակ՝ գրիչը անապատի առյուծ-

ներու կողքը խրելէ վերջ: Այո, այդքանը կը բաժնէ Դուրյան-
ները թրախողխող ընելու, և Վերհարներու ատամները փշրելու:
Իսկ յետեւ գրվածքիդ թեկը կալի հանկարծ, փառած ըլլա-
լուն պատճառով, փրկությունդ վորոնիր բազմակեաներու մեջ:

Յետեւ վանկ մը պակսի՝ առաջինն փոխ տուր յերկրոր-
դին, վորովհետեւ աղբատին տվող՝ աստծուն փոխ կուտա... և
կամ անի ու վանի մը մեջտեղը խրիր. իսկ յետեւ կամենա ինչ
լավ. կամ բառը սղաղրի և կամ Չարենցին վաղիր, նա բեկ
կը՝ բացատրե, թե ինչ յեղանակով պետք և բառերը կիսել, և
կես բառն պերճախոս նախագասություն մը հշուսել:

Գրվածքիդ մեջ բոց, հոգ, շանթ և նման բառեր, ան-
պայման պետք և գտնվեն, հակառակ պարագային պող բառ
մը դուրս կուգա: Խնչպես նաև արեւ, լուսին և նման բառեր,
սպա թե վո՞չ՝ գրվածքդ անընթեռնելի պիտի մնա: Իսկ առանց
ծառ ու ծաղիկի, ծով ու զեփուսի և նման բառերու գրվածք
մը ինչ հոտ և ինչ շնորհք պիտի ունենա: Իսկ կույսն ու սերը .
ո՞ր... գրվածքիդ յուրաքանչյուր տառը անոնցմե հառ մը գրկած
կամ շաղկած պետք է... մրկել: Իսկ առանց եղբայրության,
աղատության և նման բառերու՝ վորբան վողորմելի կը դառնա
գրվածք մը: Վերջապես՝ ածական մը դուրս հպետք և թողուս,
հետո ուրիշներ կը փախցնեն և դուք կը մնաս գլխաւրաց:

Լաց, յերբ պետք և խնդալ, և խնդալ, յերբ պետք և ար-
տասակել, հետեանքը անհետեանք չպիտի անցնի յերբեք:

Յերկինքը ամպոտ ըլլա թե պարզ, գրվածքդ թող... գո-
ւա: Գրվածքդ զանգ մահաւոր, լեզուդ լեզվակ մը աշխուժ,
թող զողանջի, հա զողանջի:

Յետեւ կուգա գրվածքդ գեղեցիկ դուրս գա, գեղեցիկ
թղթի վրա, գեղեցիկ տառերով գրիր, գեղեցիկ շորեր հագած:
Յեւ վորպեսզի վոտանաւորիդ վոտները սահուն ըլլան, մեկանդ
բաց... սապոնաջրով:

Յետեւ կուգա վոր գրվածքդ հիանալի դուրս գա, գրիր
ներս ընկած փորով, պարմանալի խոսքեր շատ ըրի, և յերեկվան

բաժնի՝ այսոր պաղարկամը ջրե. և վորպեսզի տնկած ծաղիկ-
ներդ չթառամին, զանոնք ամեն որ վորոգիր արցունքիդ գետե-
րով: Յետեւ արտասուրդ պակսի, Ահարոնյանին գիմիր:

Իսկ յետեւ հաջողեցար ասանյերկու յերես բրոշյուրով մը
անունդ հրապարակի վրա վաղեցնել, ալ հասած մարդուն բա-
րե մի տար: Փողոցներու մեջ վո՞չնչություններ կոխելով անցիր.
Իստահականի պես ծառացիր գորշ... ամբոխին վրա, վորպեսզի
մեծ բանաստեղծ մը ըլլալդ հայտնի ըլլա: Յեւ ալ մի վախ-
նար, վորովհետեւ անկե վերջ՝ յետեւ քեզ կտոր-կտոր ալ ընեն,
դուն չը պիտի մեռնիս. զի անունդ անգամ մը արձանագրվե-
ցավ արդեն, անմահներու կաճառին մեջ:

Թող պատաճի արեւ. թող խավարին աստղերը. յես հոգս
չեմ ըներ բնով. չեմ վոր այն յերկնային հուրը վոր աշխուժ
մեջ կը վառի, կարող և տեղերը մը... բոցավառել:

« ԿՈԿՈՋ » — ԱԽՏ

Մանսթություն. — Կոկոզ ախտը տնեղ... Ժողովրդականու-
թյուն վաղելոյ հարաշուր բառ մըն է: Մարդկանց մեծագույն
մասը, այդ վտանգավոր ախտով կը տառապի: Կոկոզ-ախտը,
թարգմանի և անկուտի-ախտ. վորը կը նշանակի թե՛ մար-
դիկ անհատակ փոր մը ունին. և զիրենք նահատակող
անհատու՞մ կարիքներ. բայց զանոնք հոգալու համար, դուրի
յեն անպետ բանն մը, վոր չկար իսկզբանե. և վորուն, փող-
գրամ — մամոնա, անուն կուտան անտեսագետները:

Բժիշկ մը՝ վորու պաշտոնն ու սիրտը միշտ կը հակա-
սեյին զիրար, — ինչպես կը հակասեն՝ զիպլոմատի մը խոսքն
ու գործը, և իմինս ալ զգացումն ու կարողությունը — անկող-
նու մեջ պառկած հիվանդին դառնալով:

— Գլուխդ կը ցավի: — Վո՞չ...

— Սրբազան փոքր, կո՞ղ: — Վո՞չ, վո՞չ...

— Փորդ թո՞ւյլ է, թե պինդ:

— Վո՞չ թույլ, վո՞չ պինդ, այլ՝ յերկուքի մեջտեղ:

— Ախորժակդ ի՞նչպես ե:

— Յեթե խնդիրը հոգ համար...

— Շատ բարի... քունդ ի՞նչպես ե:

— Յեթե դատարկ ստամոքսիս վրա լուեր մարմնամարդություն չխաղան՝ այնքան խոր կը քնանամ, վոր առափստները, խեղճ կինս կը հաջողի զիս վեր հանել միայն... վտանքս կամթելով:

— Հրաշալի... իսկ ծակոցներ չունի՞ր, չե՞ք հագուր:

— Ամենեկն, յեթե հացի մոլորված փշուր մը, սխալմամբ՝ թոքերուս ճամբան չընեն:

— Գեղեցիկ... կուրծքերնիդ բացե՞ք՝ տեսնեմ:

Բժիշկը անկեղծ կուրծքի մը վրա ղոնաքացեքի արարողությունը խղճի մտք կատարելե վերջ՝ ինքն իրեն: «Չեմ հուսար վոր ինքն Հեփեստոսը՝ ամկե ավելի զորավոր փուքս մը գործածած ըլլա: Հոյակապ կուրծք մը՝ ուր գնդակ մը կընտ մուտք գործել, իսկ թորախտի մը բացիլ՝ ամենեկն: Բայց պետք ե փոխել հարցարանության յեղանակը:

— Բանի՞ յերախա ունի՞ր:

— Տասն ե մեկ ու... կես:

— Ապրիս... քեզ անպայման պետք ե վարձատրել վոսկի մետաղով: Գործդ ի՞նչպես ե, արհեստավոր ես թե՛ ավաղակ, ը... առևտրական պիտի ըսեյի:

— ...Գործ չունիմ, պարապ եմ:

— Այդ վնտ ե. լեզուդ դուքս հան, ե ան... ան... բրե:

— Ա՛... ան... ան... բ... բ... գ... գ...

— Այ՛ լեզվազետ բալաս, լեզուդ իմինես մարուր ե: Թույլ ավեք ինձ, մտերմաբար բռնել ձեր դարկերակը:

— Ո՛... հրաշալի ե. «Չենթի»-են ավելի կանոնավոր կը խփե, քիչ մը... փռչտված կը թվի:

Բայց՝ ես ինձ այնքան վատ կըզգամ վոր...

Բժիշկը (յուրովի).— Ը՛ր... այս մարդը առողջության տեսակետեն՝ քսան հատ ինձ նման կընա հանել իր զրպանեն.

խեղճը կոկոզ-ախտն կը տատապի: Ամբողջ ժողովուրդ մը պիտի կերակրե, մինչ հարձակման համար՝ կոտորած դանակ մ'անդամ չունի: Ապա հիվանդին դառնալով.

— Մի վախնար, հիվանդությունդ նոր սկսած ըլլալուն համար՝ այնքան ալ վտանգավոր չե: Գեղ զեղնորակ դեղհատներ կուղարկեմ, ամեն առափոտ, անոթի փորանց հատ մը կուլ կուտաս կարմիր գինիով, կանցնի կերթա:

Հետևյալ որ բժշկի ոգնականը փոքրիկ տուփ մը ներկայացուց հիվանդին՝ ըսելով.

— Ահա քու ամենակարող զեղհատները, փորոնք աղնիվ բժիշկը՝ իր իսկ որհեյալ ձեռներով պատրաստեց:

Հիվանդը կախարդական տուփը բանալով՝ տեսավ, վոր այդ զեղհատները վոչ ալ ինչ էյին, յեթե վոչ վոսկի հինգահոցներ, թվով քսան ե հինգ:

Հիվանդը նախ դարձացավ, ապա գունաթափ յեղավ, ապա ապշեցավ, ապա չհավատալով յուր աչքերուն՝ շոշափեց, այս, նա ինքն եր թագավոր փստաց: Յուր սիրտը, վոր քիչ առաջ այնքան առողջ եր, սկսավ հիվանդագին տրոփել ե վախցած ձայնով մը՝

— Արդյոք կատակ չե՞ք ըներ... Միթե այս բոլորն ալ ինձի կը պատկանին:

Այն, սիրելիս, կերեք ե աղսթեցեք մեր աննման բժըշկի արեւատության համար:

Կոկոզախտավորն դարձյալ սպրդեց, սիրտն սկսավ զիկզակ ճամբա մը բռնել, ե հանկարծահաս ուրախութենէն՝ խեղքը թոցուց: Ապա կատաղի վոտումով մը, անկողնէն վեր ցատկելով՝ գնդացիբային արագությամբ, վոսկի հնգահոցներով սմբակոծել սկսավ ոգնականին սիրտն ու հակափորը:

(Չեմ գիտեր ինչու, հանկարծ միտքս ընկավ մեր այնքան խելացիորեն կազմակերպված հեղափոխությունը, վոր... ան-Ֆնջիկի հիշատակ մը թողուց ազոավներն յերախտագետ սրտերուն խորերը):

— Ախորժակդ ի՞նչպես ե:

— Յեթե խնդիրը հոգ հաւանի...

— Շատ բարի... քունդ ի՞նչպես ե:

— Յեթե դատարկ ստամոքսիս վրա լուեր մարմնամարգություն չխաղան՝ այնքան խոր կը քնանամ, վոր առավոտները, խեղճ կինս կը հաջողի գիտ վեր հանել միայն... վոտներս կամթելով:

— Հրաշալի... իսկ ծակոցներ չունի՞ք, չե՞ք հազար:

— Ամենեկն, յեթե հացի մոլորված փշուր մը, սխալմամբ՝ թոքերուս ճամբան չընես:

— Գեղեցիկ... կուրծքերնիդ բացեք՝ տեսնեմ:

Բժիշկը անկեղծ կուրծքի մը վրա դնաւ արցնեքի արարողությունը խղճի մտքը կատարելէ վերջ՝ ինքն իրեն: «Չեմ հուսար վոր ինքն Հեփեստոսը՝ ասէն ամէկի գործավոր փութս մը գործածած ըլլա: Հոյակապ կուրծք մը՝ ուր դնողակ մը կընտ մուտք գործել, իսկ թորախտի մը բացիլ՝ ամենեկն: Բայց պետք է փոխել հարցաքննութեան յեղանակը:

— Քանի՞ յերախա ունիք:

— Տասն է մեկ ու... կես:

— Ապրիս... քեզ անպայման պետք է վարձատրել վոսկի մետաղով: Գործդ ի՞նչպես ե, արհեստավոր ես թե՛ ավազակ, ը՛... առետրական պիտի ըսեյի:

— ...Գործ չունիմ, պարտաւ եմ:

— Այդ վատ է. լեզուդ դուրս հան, և ա՛... ա՛... բրե:

— Ա՛... ա՛... ա՛... բ... բ... գ... գ...

— Այ՛ լեզվազետ քալաս, լեզուդ իմինես մարտուր ե: Թույլ տվեք ինձ, մտերմաբար բռնել ձեր զարկերակը:

— Ո՛... հրաշալի՛ ե. «Չենիթ»-են ամէկի կանոնավոր կը խփե, քիչ մը՝... փոշոտված կը թվի:

Բայց՝ ես ինձ այնքան վատ կըզգամ վոր...

Բժիշկը (յուրովի). — Զը՛... այս մարդը առողջութեան տեսակետէն՝ քսան հատ ինձ նման կընտ հանել իր զրպանէն.

խեղճը կոկոզ-ախտե կը տատապի: Ամբողջ ժողովուրդ մը պիտի կերակրե, մինչ հարձակման համար՝ կտրած դանակ մ'անգամ չունի: Ապա հիվանդին դառնալով.

— Մի վախճար, հիվանդութիւնդ նոր սկսած ըլլալուն համար՝ այնքան ալ վտանգավոր չէ: Քեզ գեղնորակ զեղհատներ կուղարկեմ, ամեն առավոտ, անոթի փորանց հատ մը կուլ կուտաս կարմիր գինիով, կանցնի կերթա:

Հետեյալ որ բժշկի ոգնականը փոքրիկ տուփ մը ներկայացուց հիվանդին՝ ըսելով.

— Ահա քու ամենակարող գեղհատները, վորոնք ազնիվ բժիշկը՝ իր իսկ որհնյալ ձեռներով պատրաստեց:

Հիվանդը կախարդական տուփը բանալով՝ տեսաւ, վոր այդ գեղհատները վոշ ալ ինչ էյին, յեթե վոշ վոսկի հինգանոցներ, թվով քսան է հինգ:

Հիվանդը նախ զարմացաւ, ապա գունաթափ յեղաւ, ապա ապշեցաւ, ապա չհավատալով յոր աչքերուն՝ շոշափեց, այն, նա ինքն եր թագաւոր փառաց: Յուր սիրտը, վոր քիչ առաջ այնքան առողջ եր, սկսաւ հիվանդագին տրոփել և վախցած ձայնով մը՝

— Արդյոք կատակ չե՞ք ընել... Միթե՛ այս բոլորն ալ ինձի կը պատկանին:

Այն, սիրելիս, կերեք և աղոթեցեք մեր աննման բժշկի արեւատութեան համար:

Կոկոզախտաւորն դարձյալ սպրդեց, սիրտն սկսաւ զիկզակ ճամբա մը բռնել, և հանկարծահաս ուրախութենէն՝ խելքը թոցուց: Ապա կատաղի վոստումով մը, անկողնէն վեր ցատկելով՝ գնդաջիրային արագութեամբ, վոսկի հագանոցներով ոմբակոծել սկսաւ ոգնականին սիրտն ու հակավորը:

(Չեմ գիտեր ինչու, հանկարծ միտքս ընկաւ մեր այնքան խելացիորեն կազմակերպված հեղափոխութիւնը, վոր... անջնջի հիշատակ մը թողուց ազգամենքու յերախտագետ սրտերուն խորերը):

Մարտավաճար ոգնականը փութաց բժշկին մոտ, և պատմեց թե ինչպես հիվանդը՝ սարսափելի ուրախութենեն՝ խելքի հավասարակշռությունը կորսնցուց:

— Վե՛հ... քեզ և թե՛ ֆուտուրիստ մըն ալ ավելցավ:

Գ Լ ՈՒԽ Ս Ի Մ Ս Ե

(Մեծ հարցական մը)

«Մարտավելի յերանգ տեսա այս գիշեր...»

Վորպես թե՛ բռնաշունչ քամի մը, ազատ կամքս բռնադատելով զիս պատերազմի դաշտը նետեց. մինչ յեա՝ սրտովին հաշտ ելի բոլորի հետ, և՛ լավին և... վատին և հարին, և՛ բարձուն: Իմինս ինչո՞ւս եր պետք, թե՛ Արեւմուտքը Արեւելքի հաշվուն՝ շտապութեաններ կը գործէ: Կամ այսինչ հողամասը, անմեղորեն քնած՝ և քաղցր-քաղցր յերազում պահուն, միտութեան մեջ, թանգ կամ ածան գնով կը ծախվի:

Կամ այսինչ թագավորը, անգործութենեն ձանձրանալուն պես՝ կըսկաի խողկաղին կտորտել, յուր հպատակներու հավատարիմ գլուխներու վրա: Կամ յուր սիրունու առաջ ինքզինքը տղամարդ ցույց տալու համար, նոր ձեւ հրացաններու ուժը հեղափոխական կուրծքերու վրա կը փորձէ...

Կամ փառապաշտակ ճակատ մը՝ ճոխացյալ վարքեր պատապարելու բարենպաստութեամբ... աչքված, յուր լիցատառ աչքը կը նետէ հարեանի, սիրուն հարսին չըհասկցվի, այլ սակերերան հանքերուն, վորոնք անուշ մեղեդիյի մը հանգերու նման՝ անոր վե՛հ զգացումներով բարախող սիրտը կը հուզեն:

Յե՛վ կամ ուրիշ ասածս շուր մը՝ կը մտորեի, վաղրի ահռելի փոտում մը գործել՝ իր սեմատիզմի կծկված փոսները նավթի հորերուն մեջ կախելով, բժշկելու համար... և... այլն:

Բավական եր վոր «հանգիստ իմ անուշ»-ը վրդովող չըլլար: Իմ ինչ բանն եր կովել, վորո՞ւ հետ և ինչո՞ւ համար կովել: Դրանն կերան, շալվարս հանեցին. բեխերս պոկեցին,

տո՛ւնս վառեցին, սիրունուս թե՛ւշը... բռնադատեցին: Ալ ինչո՞ւ, անցաված գլուխը դնել ավետարանի տակ:

Յեա և... պատերազմ: Այդ արդեն գրաքան հափազանցութեան եր: Յեա վոր, հակառակ հերոսի խառնվածքիս, ատրճանակի մը փող տեսնելուս պես... կը մարեցի: Ալ իմ ինչո՞ւս կը սպեր, պատերազմի դաշտին վրա, սիգապանձ ձեռն, բեխերը վեր ցից նարսկեցոնի մը, կամ ամբարտապան Վիլհելմի մը նման:

Բայց հակառակ դողդոջուն ընդլզումներուս, յեա արդեն կանգնեի ելի կատարված տխուր փաստի մը առջև: Տզվզացող գնդակները, լավ յեղանակներ չեյին նվազեր անշուշտ հարստահարված ականջներուս տակ: Յեա կովի ամենատաք ժամանակը, կտորած ծխամորճը ձեռիս, սկսա բաջարար նահանջել... կովով: Յե՛վ մինչ, հարմարավոր գիրք մը գրավելու համար, դեպի յեա կը մըրկեցի, չար գիւլվածք, հակա թնդանութի մը բերան հանեց զայրույթին դողացող կոշիկներուս առաջ. թգնանոթ մը, վորուն մեջ հողեառ դեպիբը շատ հանդիսա կերպով կրնային ձիյարշտով կատարել: Յե՛վ մինչ յեա իրբի աշխարհիս ամենաապահով վայր, կը պատարասովելի սողալով աշտը մեջը պատապարվել, հրեշ մը կանխեց զիս, և թրի վարպետ հարվածով մը՝ ո՞ր դարձուրելի յերազ՝ վիզս թոցսուց...

Մարտավաճար վեր թեա: Անկողինս ջուրի մեջ կը ծիւր: Ամբողջ քառասուն ութ ժամ, հակառակ բուռն ձիւերուս չկրցա ազատվիլ այդ ահուկի մղձավանջեն: Հավիտյան չեմ կրնար մտնալ սուրդ գնդակներու, դժոխային երգի հանդերգը:

«Ափսոս մորկանդ ալքան տարվա տանջանքին».

«Ձերմ... համբույրով մը, կը հանենք քու հոգին»:

Տխուր մոմուտը մը, սկսավ անողորմ վորդի մը նման սիրտս կրծոտել. Յեա հայանապես կը ձերանայի: Շատ ուտելու հետևանքով, պատահական փոտ յերանգ մը. թե... մոտալուս գժրախտութեան մը տխուր նախազգացում:

Ձե՛հ... այս այսպես շարունակելը, անհասարակ է: Անհրաժեշտ

և, կանչել, ժողովել ամենահայտնի բժշկ-բորֆեստրներ, ստուգելու և վերատուգելու թե այս գլուխը վոր հավակներ և վզիտ վրա բուսնելու իմա ե: Յեվ այն վիզը վոր իրանիս և կպեր, վորքան... հաստատուն ե: Ինչո՞ւ ծնողքս, բան մը չըսին ինձ այն մասին:

Ախ... յեթե գլուխս, անշարժ կալվածք մը ըլլար... Աստված իմ, գլուխներ ապահովագրող ընկերություն մը, յերբ պիտի հիմնվի: Յեթե այդպես ընկերություն մը գոյություն ունենար, այս չորս չորանալիք տարիներու մեջ, միթե տասնյակ միլիոններով մարդիկ կը մեռնեյին առանց... գլուխներու: Չե վոր անոնք, ալ, յերբեմն, իրենց գլուխները, իրենց սեպհակահուծությունը կը կարծեյին, միշտմիտ մը թյուրիմացություն մը անշուշտ:

Ո՛հ... ուղղակի անտանելի ե: Գլուխը խոտ վերաբերու չե, վոր պատուհուն պե՞ս՝ գնաս և նոր մը գնես: Ախ, մայրիկ, մայրիկ, ինչո՞ւ ինձ զոնե տասն գլխանի չձնեյիր:

Այդ հոգակավոր բժշկական համագումարը շուտով կայացավ. և զերս ամբողջ՝ երկրորդի ձեռնարհություն մը, ընդունվեցավ հետևյալ բանաձևը.

Բացարձակ «բախտավոր համարել այն մարդը, վոր մեկի փոխարեն՝ հարյուր մեկ տեղ կունենա յուր մեկ անտեղ գլուխուն համար: Բայց յերբեք ներելի չե մոռնալ, վոր այդ տեղերու մեջ՝ ամենատեղեղ և ամենաժողովրդականն՝ կա ու կը մնա զեղին... Բրիտանիա—(իրարմե բղխող, և զիրար լրացնող շոշափելի յերրորդություն մը, վոսկի—շահ—կապիտալ անուսով):

«Գլուխը թեև մարմնո ամենակարևոր անդամն է՝ բայց միշտ ժամանակավոր հյուր մը պետք և համարել մարմնո համար: Նամանականդ ներկա դարուս՝ յերբ սիրալիք հողմեր՝ կը խաչաձևեն գիրար: Յերբ կրակն ու վառողը՝ անմեղ սիրով գիրար գրկելու և... մրկելու յետևի յեն: Յերբ զիվանագիտական խաղ մը կը բավե, վորպեսզի վոչ միայն մեր գլուխները,

այլև մեր մարմնո մնացյալ մասերն ալ, աշխույժ... պար մը տեսնե ողին մեջ:

«Իսկ թե վիզը ինչ ատիճան հավատարմություն մը կպեր և իրանին՝ այդ հարցին մեջ՝ մեծ դեր կը խաղա ժողովագրությունը. հետո՝ թոցնոց քամիին ուժգնությունն ու թուլությունը, բաժանող գործիքին հատուկ ամբողջ ըլլալն, ապա և հարվածողին... վարպետությունը:

«Ահա ինչ վոր մեր իմաստությունը կրնա ըսել ձեր տխմարություն, մեծապատիվ պարոն: Դժբախտաբար՝ խոտուն գանդեր ապահովագրող ընկերությունը զեռ լույս չե տեսեր, թեև մեծ պետությունները մեծ յեռանդ կը վատենն այդ ուղղությամբ: Իսկ բարոյատնտեսագետները կը հավաստեն թե՛ այդ հարցը ծանր յերկունքի մեջ և, մանչ պիտի ծնի թե աղջիկ, մեկ թե... աղմուկ, այդ շուտով կը պարզվի: Բայց համենայն դեպ՝ յեթե կը փափագիք անպայման, մինչև ձեր վոտներ տնկելու որք, չբաժնվիլ ձեր սիրեցյալ ջրաղլխեն՝ կարող եք վերադառնալ հոն՝ ուրկե մեկնեցար:

«Ահա այսքան սիրեցյալ պարոն, ընդունեցեք, մեր խոյրին հարգանաց հավաստին և «ցնծացեք, և ուրախ լեցուք» հարյուր բուրլի մեր արդյունաշատ աշխատանքի փոխարեն:

Յերազատեան այդ բացատրությունը գտավ իսպառ-իսպառ անբավարար. և սոսկալի մտատանջությունն կաթվածահար՝ ձեպընթաց կառախուժելով, անդիի աշխարհը համբարդեց: Յեվ յերբ թաղեյին զայն՝ վիզն ու գլուխը մարմնեն... բաժանված չեյին:

Ով յերջանիկ մահկանացու:

ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ, ԶԱՐՅՈՒԲԵԼԻ, ԱՄԵՆԱԿՈՒԼ ԲԵՐԱՆՆԵՐ

— Սիրելիդ իմ Ատլաս, կենդրեմ հողագունդս կոնակեզ վար առ, և քիչ ալ այս հարցը շալակիր:

— Վոր հարցը:

— Թեթե հարց մը, վոր քիչ առաջ հանդգնեցա տալ...

ինձի, թե «Բնչն և պատճառ մեր թշվառութեան և շարժաւթիւ մեր հովիտներէն աղքատութեան»:

— Դուռն ապուշին մեկը կերելիս, իսկ յետ մեջքս փշրելու ժամանակ չունիմ...:

Յեթե չեմ սխալվիր՝ այգայիսի հարցման մը պատասխանը գտնելու համար անպայման Յեզովբոսի մը վիզ ուրբելու պետք չկա: Սըս... լուծիւն, ահա, հարուստն և վոր կխոսի, թե «աղքատութիւնը արդիւնք և սոսկ ծուլութեան և խելքի պակասութեան»:

— Յեա ըստ միայն շտաբակուսեցա այդ խոսքերու ճշմարտութեան վրա: Չեմ վոր ջանասեր և խելոր Մորգան և ընկերներն են, վոր գետնի տակ անցնելով՝ իրենց սուր քթերով քարածուխ կիշրեն, և իրենց քնքշասուն կոնակներով ալ լույս աշխարհ կածեն զանոնք: Դեռ կտարակուսիր... Ահա և փիլիսոփան, վոր իր ներս ընկած փորը բռնած՝ այդ հարցին վրա իյնալով՝ պիտի ճշտ մարգարեյին պես, թե... «մեզք իմ, սոսքի իմ յեն համեմայն ժամ»:

Յեթե հողագունդս իր պատառված կուրծքը բանալով՝ բամբ ձայնով մը «կը հերքեմ այդ սոսոր զրպարտութիւնները» ըսե, մի հավատար:

Յեթե գործարաններու սուլիչները ճշան ձեր խուլ ալիանջներու մեջ, անոնց ալ մի հավատար:

Յեթե մրտո և արեակիզ ճակատներն մշտապես հորդող քրտինքի հեղեղները ձեզ բշն ու տանեն, դարձյալ մի հավատար:

Յեթե մեկը ճգնի ձեզ համոզել, թե ընտելութիւնը գեռ այնքան հարուստ և, վոր Ստանիստներն անգամ, յեթե անոր... ձեմիշները մարքելու պաշտոնը ձեռք բերելին՝ բախտավոր պիտի համարելին ինքզինքնին, սոստ և, մի հավատար:

Յեթե ձեզ ըսեն, թե աշխատող ձեռներու հնորթիւ՝ յերկնքի կուրծքը ծակող բարեկից ամբարները կսկսին վարակել... փառախտով, նորեն մի հավատար:

Լնով, չհավատացինք... ըսեք պիտի, բայց ալ ինչով բացատրել մեր այս անբացատրելի աղքատութիւնը: Մինչև յերբ կոկորդիլոսի մը բերան՝ կամ այծի մը պոչ, մեր բյուռնային բացը հիշեցնեն մեզի:

— Բայց դուռն անպայման կուղեյիր զիտնալ, թե ուր և թաղված շան գլուխը, այնպես չե:

— Այո, այո...

— Շատ լավ, յեթե աշխարհիս վրա անտանելիութեն կուտակված բոլոր հին և նոր ձեր ատրճանակ, հրացան, թնդանոթ և գնդացիները վորոտային ապուշ ուղեղի մը տակ՝ դու բան մը չպիտի հասկանայիր...

— Ալ ինչ ժամանակ պիտի գտնեյի բան մը հասկնալու, յերբ մեծ կտորը ականջս պիտի մնար...

— Իսկ յեթե խիտ առ խիտ տնկելիք զանոնք հողագրնդիս վրա, անշուշտ չմոռանալով անոնց կցորդել և նորատիպ տանի, սովորանալ—գրահավորները իրենց բոլոր հարազատներով, ինչ պիտի ստանայինք:

— Մահաշուկ և անծայրածիր անտառ մը, վորուն մեջ ոձերն անգամ չպիտի կրնային գալարվել՝ անոնց սարսուխ:

— Կը մեղանջն... մենք հոն յերջանկութիւն պիտի ունենայինք տեսնելու՝ մարդկային կուլտուրայի ամբողջացած և հրաշալի պատկերը: Ընչա և, թեև ասովածներեն ամենաքնշաբորին ալ, հաճելի չպիտի ըլլար թափել անոնցմե թեկուզ ամենաբարձրին վրա. սակայն այդ պատճառ մը չի, վոր զիպլոմատները շատ չսիրեն այդ ապահով թաւը, և անոր վրա պղծած՝ կես գիշերին, իրենց զօրիային կուկուլիկուսներով ահա սարսուխ շտաբածեն այս անտեղ աշխարհին վրա:

Չեմ կարծեր, թե՛ բյուրեղացած իմաստուն մը, այս սարսուխի, զարհուրելի և ամենակուլ բերաններն ավելի՝ հնորհալի խոստջ մը գտնել, իր բերնի պատառը անոր մեջ կոխելու և բեղմնավոր արդիւնքներ ստանալու համար:

Տարակույս չկա, վոր փամբարտութիւնը պիտի զրգե ձեզ հարցնելու,—ինչու՞ այս ըսլորը:

— Վորպես զի քաջ մարդիկ ավելի ապշեցնող յեղանակով մը և արագութեամբ կրնան շարգել զիրար, յեղբայրական սիրտ... հորդումնն:

— Իսկ ինչո՞ւ անպայման շարգել չիրար:

— Խո չի՞ կարելի պարտապ նստել, առանց աստվածանձն զործ մը կատարելու:

— Իսկ յեթե անորոշ ժամանակով դադրելինք անխփառնել սպառազինման վրա, լսով բան մը կլլար:

— Անշուշտ վոչ... վորովհետև վորոշակի հավաքված զրոմադիւսն ահուկի լեռ մը պիտի բարձրանար, վորուն վրա յեթե աշխարհիս ամենակարճ մարդն ալ կանգնէր, անոր գլուխը՝ աստղերուն պիտի դաշէր: Միթե մեզք չեք ըլլար աստղերուն ժըպտել յերջանիկ աշխարհի մը յերեսին...

Անցյալները յեռ ապշութիւնն զործեցի, վորով գլխով մեկամաղձուտ և բրանարեր հաշվի մը մեջ խրվել՝ ահա ստացած գումարս:

Յեթե պատրաստի հրացան-թնդանոթ-գնդացիներու զընդակները արգարութեամբ և հավասարութեամբ բաժանենք հողածիններուս վրա՝ առատութեան եղջյուրներէն՝ յուրաքանչյուր բարախող սրտին բաժին կը հասնի, ուղիղ ինն հարյուր ինսուն և ինն ու կես հազար գնդակ. թերահաւատներ, ինչո՞ւ կը խընդար:

Վորով՝ յերկրորդ համաշխարհային պատերազմին, պետք և գլուխին մը Դուրքան կամ... Դարվիներ խրել աստծո կամ... բնութեան կողքը, վորպէսզի չնորհ բերն դարձնել և նոր Ազգամ ու Յեվա ստեղծելով՝ աշխարհս կրկին ճոխադարձել անմիտ սողուններով:

ՁԱԽԱԿԵՐ ԱՄԱՐՈՂՆԵՐ

Յեզ յեղավ վոր, քայքայված ջիւերս կարգի բերելու համար, զեռ ձմեռը վրա չհասած՝ պարտաւորվիմ ինքզինքս ամառանոց մը հետեի:

Յեզ ահա վերջապես... հողինիս ազատեցինք, և վորքերնիս զրինք ավետաց յերկրին վրա:

Ո՛ր... թոքերս կը ցնծան, ականջներս անվերջ կորհնեն զիս. և կը պաղատեն, զիրենք բազրի սպաննող ազմուկին մեջ չեմտել կրկին... Իսկ սիրտս խելաս մանուկի մը նման, կը լսի պարել և՛ ծառի, և՛ ծաղկի, և՛ լեռան, և՛ դաշտի, և՛ անձնի, և՛ գետի, և անգամ փշի թուփերու վրա:

Բայց յերբ բախտավոր գլուխս բարձի վրա դրի, յերջանիկ ժպիտը յերեսին, այն հաստատ համոզումով, թե ութ որ չանցած յերիտասարդ մը պիտի դառնամ, նորոգված հոգով ու մարմնով, հանկարծ՝ անապատի արագութեամբ, ահուկի ազետ մը վրա հասավ... վորուն վերհուշումն անգամ սարսուռ կը բերի վրաս. և ահա... կիսամերկ կոթողված յեմ պարտիզին մեջտեղ, պաշարված աշպխիսի տիտը հարցերով.

«Լույսերը ինչէն կը դոյանան:

«Նախապատմական շրջանին ինչ ձև ունէին անոնք:

«Ծագումնին հնդկերոյական չի:

«Ի՞նչ գալանանքի կը պատկանին: Արդյոք բուրժուական հողերանութիւնն մը չառաջնորդեր զիրենք...

«Բազմակին են, թե մեկով գոհացող:

«Անոնց վոտիկանները ի՞նչ ձևով կը հագնվեն, և ի՞նչ յեղանակով կը տանջեն իրենց բանտարկյալները:

«Անգրապետներու թիվը մեծ չե արդյոք:

«Անոնց յել ու մուտքը կը բռնէ զիրար:

«Արդյոք, անոնք ալ պատերազմի մեջ խեղդող կազ կը գործածեն:

«Ողի հոսանքը քիչա չրերէ՞ր այդ կենդանի... սավառակներուն:

«Մեռնելէ վերջ անոնց հողին վոր աշխարհի համբան կը բռնէ:

«Ի՞նչ ողուտ կը մատուցանեն հասարակութեան:

«Յեթե բնութիւնը, զանոնք չստեղծագործէր՝ մեծ կորուստ մը պիտի ունենար:

Բարեբախտաբար այտերը ներկված չեյին...

Իսկ անոր կուսական լանջի տակին անհանգիստ շարժումներով դուրս պոթվեցող հառաչանքները՝ կը ցուցնէին թե, այրող վիշտ մը, անժամանակ և վայրագ հարձակումով մը կը քրքրեն անոր մատղաշ հոգին:

Դրացի յերթասարդը, վորու սրտին մեջ խլրտում մը առաջ բերած եր որիորդին պայծառ պատկերը, և վորը մեծ նախանձախնդրություն մը կը ցուցներ, վորպես զի՝ որիորդին թշի վարդերը չթառամին, քովը նստած, կը ջանար զայն մխիթարել:

— Հանդարավիր հոգիս, արցունքներդ սիրտս՝ կտոր-կտոր կընեն... վոր քաջ հաշվագետը պիտի կրնա համաձայնեցնել, ժպտելու միայն սահմանված տարիքդ՝ այդ խորտակող վշտին հետ:

Ի՞նչես չլամ. յերբ իմ վագր ու ոճերու սիրտը կարեկցություն ձգող պաղատանքներս՝ անոնց, այդ ունեւոր կոչվածներուն, ժանգոտած սրտերու պատուհանի վարագոյրներն անգամ չկրցան շարժել, մոշ վոք բարեհաճեցավ... մաքուր սըրտով, վորրի մը բարեբար գառնալով՝ հնարավորություն տալու ինձ ուսումն ավարտելու... խեղճ վորրուկն այլևս չկրցավ իր խոսքն ավարտել, վորովհետև հեկեկանքը սկսավ բռնել անոր կոկորդեն:

— Միամիտ աղջիկ... յեթե դուն էյֆելի աշտարակն ալ բարձրանաս, և ինքս ճառագայթներու բարեհաճ մասնակցությամբ, հոն գրված խոշոր հեռագրատակով, զմենա բարդ տոկոսով բարադիտող մարդկանց սրտերը, յես պիտի պարտավորվիմ՝ կողքդ կանգնել, վորպես զի զարհուրանքեզ ինքզինքեզ անկե վար չեստես:

Հարստությունը դաստատար մըն է, ուր աղնվությունը միշտ քաջակա կը նշանակվի: Բայց անոնք միշտ ժլատ չեն:

Անոնք ապշեցնելու աստիճան առատաձեռն են՝ յերբ խնդիրը, շնորհարաշխ կրնար հեկ ի հեկ վազելով՝

«ծառ գիտության բարձր և չարի» տակ՝ անոնց անձնագոհ փեշերը պատուելու շուրջը կը գառնա:

Սարսափեցնելու աստիճան՝ յերբ գինիի տակառներու սեջ խորասուզը՝ կը մկրտվին հանուն հոր... Բազուի, վորդ-վուչն..., զեղխության, և սրբոյն... ցոփության:

Յերբ կանաչ, սև, կամ սպիտակ սեղաններու շուրջ ջերմեանդորեն բոլորված՝ կը վերանան... թղթախաղով:

Այն, անոնք շշմեցնելու աստիճան առատաձեռն են, յերբ իրենց լոկ մարմինը գեղեցկացնելու նպատակով՝ գեղեցիկ սեռին հետ մրցումի կիջնեն... հայելիին մեջ. և քնքուշ կուրծքերու վրա՝ հաղթական գրոհներ տալու համար՝ հնդկահավը կը սպառազինեն սիրամարգի փետուրներով:

Յերբ, նուրբ ճաշակն ու վորկրամիլությունը, իրարու առամները կը փշրեն, համադամ կերակուրներով տանայան կարաս մը—(պաշտելի փորը), լեցնելու համար:

Յեվ, և, և՛... յերբ՝ ատրճանակի հրաշագործ կոթը կը տեսնեն: Ականջ խոսի մեր...)

Իսկ աղնիվ նպատակներու համար՝ կը ստուկեն, և ինքնակամ կոպեկ մը չեն տար: Յեվ հաճախ մեկ-մեկ պերճախոս փաստաբաններ զարձած, այնպիսի աղիողորմ վայնասուն մը կը փրցունեն, իրենց գործի անհաջողության, առևտուրի իշակերպ... կանգնածության, և իրենց վիճակի դանդաղության մասին վոր, դուն մոլորված կը խորհիս, յեթե այս թշվառական-նորու ոգաին պնակ մը պատցնենք, մեծ վարձք մը տարած չենք ըլլար, արդյոք... լեվ գիտեք ինչ:

Վորովհետև... խիղճը, քանի մը տարի առաջ կնքեց իր մահկանացուն: Նույնիսկ, անպատանք թաղվեցավ, ըսողներ ալ գանվեցան:

Նամուսը, սխալմամբ ամուսնանալով գեղեցկությամբ, զրամով և... լըրությամբ հարուստ աղջկա մը վրա՝ քիթն ալ վրա տվավ, և այսոր իր այլանդակությունը ծածկելու համար, ստիպված է, իր կոնակը միայն ցուցնել մարդկանց:

Ազնվութիւնը սովորաբար չեղավ, հացառատ տարի մը ըլլալուն հակառակ:

Պարտաճանաչութեան վոզին ձմեռվա սառնամանիքներուն տեսնելով վոր, վոչ վոր չըբարեհաճեր իրեն վարձու սենյակ մը տրամադրել, նույնիսկ... տաճնապատկված վճարով, սրտի ցավից կաթվածահար չեղավ:

Մարդասիրութիւնը յերբ եզոյիցմ կոչված հրեշին վրա կը բարձրանար, անոր ուղեղին կազմութիւնը ուսումնասիրելու համար, հրեշին գիտահարի ցնցումներէն վար ընկավ, և մեծ կտորը... տկանջն մնաց:

Սերը, յերկատարդ թնդանութներու անտառի անխնայութեամբ մնալով, խիստ վաճառակոր ձմեռներ ստացաւ. բանը հասեր և... «տէր վոգորմյան»-յին:

Իսկ գլովն ալ, տառապանքի ծովուն վրա, Յովհ. Թումանյանի նման, լողացած տեսնը, լողացող տկանի մը զարնակելով... սլալթեցավ, և ցավ ի սիրտ՝ ծովուն հատակը իջավ:

Վարով այժմ, սիրեցյալդ իմ Ազնիւ, յիս ալ քեզ հետ, հրաշալիւորեն կղզամ, թե վորքան ծանր, ախար և դառն և, Ազնիւներուն, և ազնիւ հոգիներուն, ապրել այս անապինքներու ճոխացեալ... փոճակին մեջ:

Թնդ սուրբ հոգին մխիթարե զքեզ, մինչև յաշխարհակալութիւն «ձրի և պարտավորիչ» ուսմանն ի... տիեզերս:

Ե Ը Ն Ա Հ Ա Տ Ա Կ

(Իրական)

Սափրիչ մը կար՝ վորուն տեղացիք «Այուսլի» ավելի տնունն ելին փակցուցեր, յետենն թե՛ առջենն, չեմ գիտեր, միայն այսքանը գիտեմ, վոր այուսլին թյուրքերեն բառ մըն և, վոր թարգմանի զարգարուն:

Այդ մարդու կինը ստերչ, այսինքն ամուլ ըլլալով՝ բախտ ունեցած չէր զավակի մը լույս յերեսներ համբուրելու: Ինչ

վոր ամուսիններու անձարակութեան անսուտ նշան մը՝ կը համարեն շատեր:

Սափրիչը լավ եշերու սիրահար ըլլալով կը հաջողի Գամակոսի փառավոր սոխակ մը գնել, սպիտակ ազվածագով զարդարուն: Գուշն մը վոր՝ ազնվական... եշերու միայն հատուկ և կըսեն:

Այս ձևավոր սոխակը՝ մյուս թեւավոր սոխակներէն այն առաջնութիւնը ունի, վոր վոչ միայն անուշ մը կը գեղեցիկ, այլ և կը հեծնակի ի պահանջել հարկին:

Սափրիչը զավակ չունենալով՝ իր ամբողջ սերը, այդ խոտնակին վրա կեղբոնացուցեր և: Ալ լորերով գլուխ շաքար կերցնելուն և փալկոյանքներուն վերջ չկար: Մեղավոր ալ չէր, չե՛ վոր սիրտ մը տաճնց սիրտ չկրնար ապրել:

Յեւ յեղավ վոր մեր պաշտելի Վարազը, իր հիսնամյա հորելյանը տոներ, և մեր սափրիչն ալ յուր անխոտակի սոխակով միտին, ներկա գտնվել հանդիման պատվելու համար. Տարաբախտարար այդ սրն ալ, չեմ գիտեր ինչ պատճառով, Աստու սիրտը կտրած ըլլալով սաստկորեն կուտար, կամ կանձրեր: Այնպէս վոր, սափրիչն ալ բարվար համարեց իր եշը կապել ներքի ախոտներէն միտին մեջ, չմոտնալով հասուկիկ դուռն ալ վրան կուտել տնոտրին:

Հեղափոխութեան մոտայի շարաշար յետուն ժամանակն էր: Այն ժամանակը յերբ՝ ով վոր գէնը չունի՝ նա հեղափոխական չէր, և ով վոր հեղափոխական չէր՝ նա վոչ միայն հայ չէր, այլ նույն իսկ դավաճան էր: Այնպէս վոր այդ միկնույն ճշմարտութիւնը հաստատելու համար՝ չորս կուտակցութիւններու բաժնված յերեք յեղբայրները յետանդին իրարու զլուխը կը պատռեցին:

Յերբ լուլկան Աստվածը թաշկինակն քաշելով իր գեղեցիկ, բայց և... կարճատես աչերը սրբելով կըրաղվել, կամ յերբ ըստ ճարտասանութեան, ամպերը զասամիշոյ ստանալով կը հանգստանային, և կամ տաճնց խրթնարանութեան յերբ անձրեք

քիչ առեր եր դատրել, ահարկու խումբ մը հայ հեղափոխական յերթաասարդներու, անխուսափելի ատրճանակներով զինավառ՝ վերոյիշյալ ախոռի կը մոտենային։ Անշուշտ փոշ թե մեջը մըտնելով դամասկոսի սոխակին ալ հեղափոխական պրոպագանդ ընելու... մտքով. ամենակին, այլ փորձելու ատրճանակներու ուժը, և նետողներու հմտութիւնը հաստատամիտ դրան վրա։

Յեւ մեր քաղաքամարտիկ հերոսները կսկսին համազարկներ տալ խեղճ դրան, այնքան յեռանդակին վոր կարծես թե դուռը հաջողեյին ծակել թե չե՝ կամ նպատակին զպցնելուն պես, Սուլթան համիտը զահակործան վար պիտի տապալվեր, և ազատութիւնը իր ամբողջ թովչութեամբ, պիտի մաչեր համբուրել անոնց հերոսի... թաթիկները։ Յեւ ինչու չհամբուրեր, յերբ... հայրենասիրութիւնն ու հեղափոխութիւնը իրարու պլլված՝ մըրկալից թափով մը յերեսուն և յոթն յերբորդ յերկինքը վերաօլաց, քնած աստվածներու բեխերեն կը... բաշքէյին, սպառնալով դանոնք վար գլորել, յեթե չփութային փրկութեան դռները լայնորեն բանալու, բազմազարչար նահատակ Հայ ազգին առջև։

Հա... մինչ յերթաասարդները հափշտակութեան վոլորտներու մեջ մըրճված՝ այս բե մուրազ աշխարհը բանի մը բուպէյով մոռացութեան եյին մատներ. վար, ախոռին մեջ, խեղճ յերգիչ՝ սոխակը կը վոզեւարներ, քառասուն և հինգ տեղերե, խոր, մահառիթ վերքեր ստացած։ Գոնե տերը պըլսուն վրա ըլլար, կարող եր լսել անոր վերջին... կամբը։ Գուցե խեխճը կարեւոր կարգադրութեաններ կունենար լնելու յուր հոգեհատորներու վերաբերմամբ։ Կամ մեծ կտակ մը։ Գուցե և կը սխալվեր՝ և յուր բոլոր շարժական և անշարժ կալվածքները բարեգործական հաստատութիւններուն կը նվիրեր, իր յիշատակը հավերժացնելու համար... Բայց ահամա անգութները գրկեցին խեղճին և այդ վերջին մխիթարութեանն։

Վերջապես ընկերներեն մեկը ախոռին դռն կը մոտենա, չափելու անոր վերքերու լայնութիւնն ու խորութիւնը։ Յեւ

յերբ ախոռին դուռը բանալով կը տեսնե... ինչ կը տեսնե. վիթխարի եղբ հերմակ կակաչի նման, արյան լճի վրա լոտալիս՝ նախ կը զարհուրի, ապա փորը բռնած կը սկսի խընդալ ու մարել, մարել ու խնդալ, և խելագար ծիծաղով մը ճչալ—տը...դերբ, տղերք, տը...դերբ։

— Ծո՛ լեղուդ փակվեցա՛մ, ի՛նչ ե, իշու հրեշտակ տեսար։

— Վե՛հ... վոշ թե իշու հրեշտակ այլ... եշնահատակ։

Կարծես թե ոււմը մը պայթեր խմբին մեջ, վորո՞ւ մտքեն կանցներ այսպիսի յեղերեգութիւն մը։ Ապուշները չեյին խորհեր, թե մի՞թե յերքեւվիցե համազարկներն կըրնա լսվ ըան մը դուրս գալ...։

Ինչ և իցե... յեղածը՝ յեղած եր։ Բոլորն ալ և սրտակոտոր և խնդակոտոր, վոլոր—մոլոր ճամբաներով «փախան և թաքան» յերեսի սափրիչի։

Իսկ թե վորքան սրտաշարժ վորքան՝ ցավալի և սրտաճմլիկ եր, այլայլված—կիսամեռ սափրիչի, և դալկացած նահատակ իշու հանդիպումը զանց կառնեմ նկարագրել, վորովհետեւ դուր կարող եր սաստիկ արտասվել և տխրել... հալիտյան։

Շրջող համառ դրուցի մը համաձայն՝ շքեղ հանդիսով թաղված մարտիրոս եղբ, իմանալուն պես վոր յուր տմարդի վոճրագործներեն վոմանք բանտարկված և վոմանք ալ տուգանված յեն յորինակ այլոց՝ իսկոյն կը վերակենդանանա. և կենդանի դողողներով թակելու կերթա իր սիրելի տիրոջ սենքով ծածկված դուռը։

Ե Յ Ի, Յ Ե Մ...

Ժամանակով յերբ հավատքս դեռ յերախա յեր՝ յես կատաղի հողվածամոլ մը դարձեր եյի։ Հողված մը տեսնելուս պես՝ խենթի նման վրան կը նետվեյի և կը լափեյի գայն... աչերով։ Յեւ իսկուհն կսկսեյի մանրակրկիտ խուզարկութեան մը յենթարկել զայն... խոշորացուցով։ Բազմակետներն անգամ կը վերցնեյի՝ տակը բարեկարգված Հայաստան մը գըտնելու հույսով։

Իսկ յեթե տեր մի՛ արասցե, այդ հողվածները թվահամարված ըլլային վեց կամ մեկ թիվերով՝ սիրտս իսկույն թըրթռալ կսկսեր: Աշխուժով վրան կը հասնեյի և պնդազույնս բռնած անոր ոճիքն՝ խոստումդ կատարի՛ր կսեյի, տուր ինձ ազատ կամ անկախ Հայաստան մը, ապա թե վոչ...

Վերջապես հողվածասիրությունս՝ հողացավասիրության չափ... առանջ տարա:

Իսկ յերբ հավատքիս բուրաստանը հուսախարության փթանոց կարկուտը ծեծեց, և յերբ դեռ յերիտասարդ ծնոտիս վրա ճերմակ մորուք մը սկսավ... ծածանել, այժմ հողված մը տեսնելուս պես՝ մարելիք կուզա վրաս: Գրողս տեսնել կուզեմ, բայց վո՛չ անոնց լրբենի երեսը: Կոկորդիլոս հողվածներ, վորոնք իրենց զգվելի յերախը բանալով, որ ցերեկով ազգ մը կուլ տվին...:

Արդ՝ յեթե հրաշքով մը քսան տարեկան յերիտասարդ մը դառնամ, և աշխարհիս ամենագեղեցիկ աղջիկը սխալվելով իր սիրտը հողվածով մը առջևս բանա՝ իսկույն պիտի պատռեմ զայն:

Յեթե աստված բարան, վորու հայրությունը մեզ չզրկավ, կը փափագի, վոր հոգիս առանց վռեն առարկության, անմիջապես ավանդեմ, թող ի դուր՝ չտանջվի, յերկնքեն հրեշտակ կամ սատանա մը ներքե ուղարկելով. բավական է, վոր գիտլումատ մը ներս մտնե, հողված մը ի ձեռին և «բարի լույս» ըսե, իսկույն վոտներս կը... տնկեմ:

„ՎԱՐԺԱՊԵՏԻՆ“ ՀԱՎԵԼՎԱԾԸ

Ի հարկե, բաներ ալ կային, վորոնց մեջ վարժապետը չափազանց տգետ եր: Որինակի համար, նա չեր գիտեր՝ թե շրջագրեստ մը բարոյական համարելու համար՝ ծունկերեն քանի՞ վերջոկ վեր կամ վար... յերկարելու յե:

Թե՛ կնոջ մը բաց կուրծքը քաջության նշան է, թե... հարստության:

Գետին հորձանք՝ եշեն փորձանք անպակաս:

Բաղը լողալ գիտե, ոճը սողալ, իսկ վատը... դողալ:

Մանուկն ու կինը՝ միշտ, սիրվելու բան մը կ'ունենան:

Աղքատությունը՝ պարզություն կը բերե. իսկ ծերությունը... պարկեշտություն:

Յերջանիկ է միայն նա՝ վորու բախտավորության տակեն անբախտ մը չհառաչեր:

Գրկվելը՝ փրկվել չ'նշանակեր, նույն իսկ քառասունն անցած... որիորդներու համար:

1922 հոկտ. 1 թիֆլիս.

Վոչխարի մսի ֆունտը արժեք յերեսուն հազար բուրլի. իսկ անոր զույգ վոտները, յոթն հազար:

Հոկտ, յերեսունին՝ մսի գինը հարտատամիտ մարդու մը պես, կանգնեք եր միկնույն տեղը, իսկ վոտներու գինը՝ հառաջ քալելով, հասեր եր ինն հազար բուրլու:

Յես խորհել սկսա, կամ այն է, վոր վոչխարի մը գլուխն ու մարմինը պահպանողական յեն, իսկ վոտները յառաջդիմական, կամ անոր մարմինն ու գլուխը տեղական ապրանք յեն. իսկ վոտները կըստացվին... արտասահմանեն:

Արագարար անկյուն մը շրջված ատենս՝ կույր պատահականությունը՝ կնոջ մը ճակատ, բեխերս զարկալ, Միկնույն ժամանակ թոչող զույգ տարասե ճիչերն վերջ, մեր խուզարկու նայվածքները, կայծակի արագությամբ զիրար

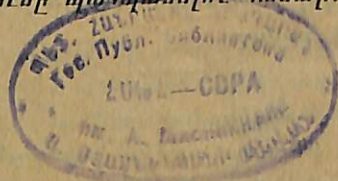

լուսանկարել սկսան: Իմ թանեցավ, անոր վնչ գեղարվեստական դեմքին վրա, անորն ալ իմ սպիտակախոն մազերուն: Յերկուքիս ալ ուրախությունը... կապարյալ չե՛ր:

— Սափրիչե մը կըհարցնեն, թե՛ ինչո՞ւ կիները սկսեր յեն իրենց վարսերը կտրատել:

— «Կանանց ծամերը յերկար՝ իսկ խելքը կարճ»... ըսված ըլլալուն համար՝ այժմ կիները իրենց ծամերը կըկարճեն՝ վորպէս զի խելքերնին... յերկարի, կըստատասխանի սափրիչը:

Հետաքրքիր եր գիտնալ նույնպէս, թե տղամարդիկ ինչու սկսան իրենց բեխերը կտրատել: Խախտված հանրածանոթ հավասարակշռութիւնը պահպանելու համար:

ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍԳ

Հառաջարանիս ազդեցութիւնը կը տարածվի նույնպէս այն նյութերու վրա, վորոնք վորքի մը պէս՝ դուրս ֆնացին, միջոցներու... առատութեան պատճառով: Ահա այդ արկածյալներու ցուցակը.

1. Գրախոսական: 2. Ախորժակը: 3. Կնոջ յերդումը: 4. Կատվին անեծք: 5. Ուր կը տանի սովորութիւնը: 6. Ագնիվ քսակահատն: 7. Ի՞նչ պատահեցավ ինձի մեռնելէս առաջ և հետո: 8. Սնմբունելի թյուրիմացութիւն մը: 9. Պարզ ժողով մը, վոր վերջէն բազադրյալ կըդառնա: 10. Կարծիքներ կանանց և տղամարդկանց մասին: 11. Պաշարված բժիշկ մը: 12. Պոչախտ: 13 «Վարժապետը», և այլն և այլն. մոտ 100 յերևա:

Քաջ սիրտ և քաջ գրպան ունեցողներու ուշադրութիւնը կը հրավիրեմ, այդ տխուր յերևույթին վրա: Գուցե ընթերցողներուս մեջ կը գտնվին այնպիսիներ՝ վորոնք կը ցանկան, ազատարարի դերը ստանձնելով՝ լույս աշխարհ հանել այդ բանտարկյալները, վորոնք հանցանք մը... գործած չունին բնավ:

Հ. Տ.

ԻՄ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

1. Պատկերներ արցունքի հովիտեն, (Բանաստեղծութիւն)
Թիֆլիս 1909 տպ. Շրոմա», էջ 48 (սպառված)
2. Խորտակված քնար, (Բանաստեղծութիւն), Թիֆլիս
1918, տպ. «Պրոգրես», էջ 128:
3. Դեպի ժպիտ:

ԳԻՆԸ 50 ԿՈՊ. ՉԵՐՎՈՆԵՑՈՎ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0372046

58147